

หลักไตรสิกขากับการจัดการศึกษาอยุคใหม่

พศ.๑๙๗๖ ศรีวิชัย

หลักไตรสิกขาคือการศึกษาในพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ทั้งด้านความรู้ ความสามารถ คุณธรรม จริยธรรม สุขภาพและการดำเนินชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข อริสโตเติล (Aristotle) ซึ่งเป็นนักปรัชญาการศึกษาได้ให้尼ยามของการศึกษาว่ามีจุดมุ่งหมายเพื่อการสร้างคุณธรรมและคุณธรรมเกิดจากความรู้และการฝึกจิตใจให้มีศีลธรรม เรียกว่า Character Development การฝึกจิตให้มีศีลธรรมต้องฝึกภาคปฏิบัติ มีใช่เพียงสอนคุณธรรมในภาคทฤษฎี ซึ่งพระพรมคุณภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ได้ให้尼ยามการศึกษาว่าเป็นการพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ นอกจากนั้นท่านยังได้กล่าวถึงการศึกษาอีกว่า หมายถึง การเรียนรู้ การฝึกฝน การพัฒนาตน การพัฒนาคนให้มีปัญญาที่จะทำกรรมได้ถูกต้องจึงต้องมีการศึกษาที่เรียกว่า สิกขาคือต้องศึกษา ต้องเรียนรู้ ต้องพัฒนาตนโดยไม่ประมาท การฝึกฝน แก่ไข ปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ ดังนั้น การศึกษาจึงเป็นการเรียนรู้เพื่อทำให้เกิดการพัฒนาภายในตัวตน ทั้งด้านร่างกาย สังคม จิตใจ และสติปัญญา เพื่อให้เป็นบุคลากรที่ดีในองค์การ เป็นประชาชนที่ดีของสังคม ทั้งนี้ ตลอดชีวิตของมนุษย์ จำเป็นต้องทำการศึกษาเพื่อให้เกิดการพัฒนาให้รู้เท่าทันและปฏิบัติตน พัฒนาตนเข้าสู่โลกธรรม (โลกธรรม ๔ คือ ลาภ สุญเสีย มียศ เสื่อมยศ ติเตียน สรรเสริญ ความสุขและความทุกข์)

สภาพการจัดการศึกษาของไทยตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบันมักมีปัญหาที่ซ้ำซาก จากผลการประเมินคุณภาพการศึกษาภายนอกจาก สมศ. ที่ผ่านมาพบว่าคุณภาพในการจัดการศึกษาทุกระดับโดยเริ่มจากการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานพบว่าผู้เรียนส่วนใหญ่จะไม่ได้มาตรฐานเกี่ยวกับการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ ด้านผลลัพธ์ทางการเรียน และทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ในด้านครุ

^๙ วิชัย ตันศิริ, อุดมการณ์ทางการศึกษาทฤษฎีและภาคปฏิบัติ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๘.

^๒ พระราชบัญญัติ, ทางสายกลางของการศึกษาไทย, หน้า ๗๐.

^๙ พระธรรมปีฎก (ป.อ. ปยุตตโต), การศึกษาภัณฑ์พัฒนาทรัพยากรมหุษย์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ-
มหานคร : บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑.

“พระพรหมคุณานารถ” (ป.อ. ปยุตติโถ), พожนาหุกรมพุทธศาสนาสตรี ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แอนด์ โปรดักชัน จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๒๙๕-๒๙๗.

ส่วนใหญ่จะไม่ได้มาตຽวนในเรื่องการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และในด้านผู้บริหาร พบว่า ผู้บริหารส่วนใหญ่จะต้องพัฒนาในเรื่องงานวิชาการโดยเฉพาะการส่งเสริมการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ส่วนระดับอาชีวศึกษาโดยเฉพาะวิทยาลัยสารพัดช่างพบว่ามีผลการดำเนินงานโดยภาพรวมที่มีคะแนนต่ำในเรื่อง การจัดการเรียนการสอนระดับ ปวช./ปวส. ส่วนระดับอุดมศึกษาพบว่าสถาบันอุดมศึกษาทุกกลุ่มมีผลการดำเนินงานในมาตรฐานด้านการวิจัยต่ำกว่าในมาตรฐานอื่นๆ ในขณะที่ระดับชาติซึ่งเป็นผลสำรวจข้อมูลจากสถานศึกษาได้ระบุว่าการจัดการศึกษาด้านสมรรถนะการศึกษาไทยในเวทีสากลพบว่า การจัดการศึกษาไทยมีปัญหาสมรรถนะด้านประสิทธิภาพและคุณภาพการศึกษาค่อนข้างมาก ซึ่งในการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาพบว่า ด้านโอกาส ความเสมอภาค และความทั่วถึงคือ โอกาสในการได้รับการศึกษาของคนไทยค่อนข้างดีในเชิงปริมาณและภาพในเขตเมือง แต่เขตพื้นที่ชนบทยังมีข้อจำกัดในด้านเศรษฐกิจที่ขัดขวางโอกาสการเข้ารับการศึกษาของผู้เรียน และด้านคุณภาพการศึกษาที่ผ่านมายังอยู่ในระดับไม่ค่อยน่าพึงพอใจ เนื่องจาก การกระจายตัวของครุภูติแตกต่างกันในเขตพื้นที่การศึกษา การขาดแคลนครุภูติทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพทุกระดับ และพบปัญหานี้ด้านประสิทธิภาพการจัดการศึกษายังไม่ค่อยดีในด้านการลงทุนทางด้านการศึกษาโดยมีงบลงทุนและพัฒนาในสัดส่วนค่อนข้างน้อย ส่งผลต่อคุณภาพของผู้เรียนน้อยตามไปด้วย และขาดการมีส่วนร่วมจากภาคส่วนอื่นๆ ในสังคม นอกราชการ สมรรถนะด้านโครงสร้างเทคโนโลยีของไทยยังเป็นจุดอ่อนยังไม่ได้ศักยภาพ จำนวนคนที่ใช้อินเทอร์เน็ตน้อยและขาดทักษะในการใช้เทคโนโลยีจากสภาพปัญหาต่างๆ เหล่านี้ ให้มีการวางแผนนโยบายการศึกษาขึ้นมา โดยให้มีการพัฒนาการจัดการศึกษาทั้งการจัดระบบ โครงสร้าง และกระบวนการจัดการศึกษาโดยยึดหลักความมีเอกภาพด้านนโยบายการกระจายอำนาจสู่เขตพื้นที่การศึกษา มีการกำหนดมาตรฐานการศึกษา มีหลักการส่งเสริมนماตรฐานวิชาชีพครุ การระดมทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ มาใช้ในการจัดการศึกษา และการมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ซึ่งการจัดการศึกษาจึงมีนโยบายและเป้าหมายที่ดีที่สุด

๔ สำนักงานเลขานุการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, สมรรถนะการศึกษาไทยในเวทีสากล พ.ศ. ๒๕๕๐, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพริกหวานกราฟฟิค จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐-๑๖.

^๙ สำนักงานเลขานุการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๕๗) : ฉบับปรับปรุง, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพริกหวานกราฟฟิค จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๙-๒๐.

๑. พัฒนาคนทุกคนอย่างรอบด้านและสมดุล ให้มีโอกาสเข้าถึงการเรียนรู้ทั้งรูปแบบการศึกษา ในระบบการศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย จากแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่อย่างหลากหลาย โดยคำนึงถึงนโยบายและมาตรฐานการศึกษาชาติ

๒. การปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีความสุข คือต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต รับผิดชอบชัดเจน มีระเบียบวินัย ประยัตดอด้อม มีจิตสำนึกรักความรับผิดชอบต่อส่วนรวมและมีสุขภาพแข็งแรง ตลอดจนครุทุกคนได้รับการพัฒนาความรู้ และความสามารถในการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนมีความสำคัญ ผู้บริหารสถานศึกษาและครุ�ีมาตรฐานวิชาชีพ และการประกันคุณภาพการศึกษา

๓. การปลูกฝังและเสริมสร้างศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์
ของผู้เรียน

๔. พัฒนาがらสังคนหั้งด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการพึ่งพาตนเองและเพิ่มสมรรถนะ การแข่งขันในระดับนานาชาติ

๔. สร้างสังคมให้เป็นสังคมที่มีคุณธรรม ภูมิปัญญาและการเรียนรู้ โดยให้จัดคิด วิเคราะห์ และการแก้ไขปัญหา มีความใส่รัก และสามารถประยุกต์ใช้ความรู้อย่างถูกต้อง

๖. ส่งเสริม สนับสนุนการวิจัยและพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สังคมศาสตร์ ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม มนุษยศาสตร์ ให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ สามารถประยุกต์ใช้ได้ในบริบทของ สังคม

๗. การสร้างสรรค์ประยุกต์ใช้ และเผยแพร่ความรู้และการเรียนรู้เพื่อสร้างสังคมคุณธรรม ภูมิปัญญา และการเรียนรู้ในการสร้างมูลค่าเพิ่มของสินค้าและผลิตภัณฑ์ที่นำมาสู่รายได้ที่เพิ่มขึ้น

๙. การจำกัด ลดปัญหาโครงสร้างที่ก่อให้เกิดความยากจน ขัดสน ด้วยโอกาสเพื่อสร้างความเป็นธรรมในสังคม โดยผู้ด้อยโอกาสทุกกลุ่มมีโอกาสเข้าถึงและได้รับการบริการทางการศึกษา และฝึกอบรมวิชาชีพอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม มีการบริหารจัดการศึกษาอย่างอิสระสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและชุมชนอย่างมีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนด และทุกคนมีความเข้มแข็ง สามารถร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ จำกัด ดูแล ตรวจสอบ สนับสนุนกิจกรรมสาธารณะที่มีผลกระทบต่อชุมชนและท้องถิ่นโดยรวม

๑๐. การพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาและการพัฒนาประเทศอย่างทั่วถึงและทัดเทียมกันในการเพิ่มพูนความรู้และเรียนรู้อย่างต่อเนื่องเพื่อประโยชน์ในการประกอบอาชีพและดำเนินชีวิตโดยสร้างระบบฐานข้อมูลที่เชื่อมโยงและใช้ประโยชน์ร่วมกัน ส่งเสริมจิตสำนึกรักการเรียนรู้ ความรับผิดชอบต่อสังคมในการผลิตสื่อเพื่อการศึกษาที่มีคุณภาพ พัฒนาผู้รับและผู้ใช้เทคโนโลยีให้มีความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเอง เลือกสรรกลั่นกรองและใช้ข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่างๆ

๑๑. การจัดระบบทรัพยากรและการลงทุนทางการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาคนและสังคมทั้งในประเทศและต่างประเทศมีส่วนร่วมในการระดมทุนเพื่อการเรียนรู้ของคนไทยทุกคน จัดระบบบริหาร โครงสร้างการกระจายอำนาจเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากร มีการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการใช้ทรัพยากรของสถานศึกษา เพื่อประสิทธิภาพ ความโปร่งใส และความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้

หากพิจารณาในการจัดการศึกษาให้เกิดผลสัมฤทธิ์ตามนโยบายและเป้าหมายของการจัดการศึกษาดังกล่าว นั้นต้องอาศัยการพัฒนาคนและการพัฒนาชีวิตตรงกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ว่า ภาระ ผู้รึ่เปล่า ว่า Development ซึ่งมี ๕ ด้าน เมื่อนอกไปในพุทธศาสนา “การพัฒนาคน” จะประกอบด้วยการพัฒนามี ๕ ด้าน คือ

๑) การพัฒนาการทางด้านร่างกาย เรียกว่า กิจกรรมทางกาย ซึ่ง分為 เรียกว่า Physical Development หรือเรียกว่าการพัฒนาการทางกาย

๒) การพัฒนาทางด้านศิล เรียกว่า ศิลภาวนा ซึ่งฝรั่ง เรียกว่า Social Development หรือ การพัฒนาการทางสังคม

๓) การพัฒนาทางด้านจิต เรียกว่า จิตภาวะ ชี้งฝรั่ง เรียกว่า Emotional Development หรือเรียกว่าการพัฒนาการทางอารมณ์

๔) การพัฒนาทางด้านปัญญา เรียกว่า ปัญญาภิวานา ซึ่งฝรั่ง เรียกว่า Intellectual Development หรือเรียกว่าการพัฒนาการทางปัญญา

พระพุทธศาสนาสอนให้คนเรารู้จักสิ่งที่มองไม่เห็นเป็นนามธรรมและสิ่งที่มองเห็นเป็นรูปธรรม เพราะเมื่อสองสิ่งนี้ประกอบเข้าด้วยกันเป็นชีวิตจะต้องพัฒนาควบคู่กันไปเนื่องจากเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อกัน เมื่อพัฒนาไปแล้วก็ต้องพัฒนาทั้งด้านนำสิ่งทั่วไปมาพิจารณาในตน (Outside in)

๔) พระธรรมปีฎก (ป.อ.ปัญญาโต), รุ่งอรุณของการศึกษาเบิกฟ้าของการพัฒนาที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมมิวสิค จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๑๖.

แล้วนำสิ่งที่ตนมีคือสิ่งที่เป็นนามธรรมของเรารอไปสัมพันธ์เป็นรูปธรรมกับคนอื่น (Inside out) เป็นการพัฒนาหัวใจที่มีอยู่ภายในตนและสิ่งที่อยู่ภายนอกด้วย คือไตรสิกขา คือคือเป็นการพัฒนา ทั้งด้านพฤติกรรม สมานิคือการพัฒนาจิต ความคิด อารมณ์ และปัญญาคือการพัฒนาด้วยการฝึกฝน ฝึกสติ ภารนา ไฟรู้ และเลิกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การจัดการศึกษาในยุคใหม่เป็นเพียงแค่ การพัฒนาให้รู้ตามหลักการและทฤษฎีที่มีอยู่ในโลกปัจจุบัน เพียงเรียนรู้ในเรื่องความรู้ในทางโลก เพียงเรียนรู้ในมวลความรู้ที่มีอยู่ในโลกปัจจุบัน แต่เม้นุษย์ยังขาดการเรียนรู้ที่เกิดจากจิตวิเคราะห์และการใช้ปัญญา และการเรียนรู้โดยการใช้ปัญญาของตนเอง เราจะแก้ปัญหาให้มนุษย์ได้มีการเรียนรู้ ได้เท่านั้นความรู้ที่มีอยู่ในโลกซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้มนุษย์มีการพัฒนาทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ซึ่งดังนั้นการจำเป็นต้องใช้หลักการศึกษาและการเรียนรู้ ที่แบบยลซึ่งเรียกว่าการศึกษาโดยใช้หลักโยนิโสมนสิกการ

พระพรหมคุณภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต) มองว่าการศึกษาเป็นเรื่องของชีวิต หลักไตรสิกษา เป็นหัวใจของพุทธศาสนา "ได้แก่ ศีล สามัคคี ปัญญา อยู่ที่ชีวิตของคนเราทั้งหมด ส่วนการศึกษา คือ กระบวนการที่มนุษย์เกิดการเรียนรู้โดยใช้สติปัญญา ซึ่งมีหน้าที่หลัก ๒ ประการ คือ การถ่ายทอด ศิลปวิทยา และการซึ่งแน่ใจรู้จักดำเนินชีวิตที่ดีงามถูกต้อง ท่านได้ให้หมายของโยนิโสมนสิกการว่า เป็นหมวดธรรมเพื่อการดำเนินชีวิตให้oggานบรมลประโยชน์สุข หมายถึง การใช้ความคิดถูกวิธี คือการทำในใจโดยแยกความคิดออกจากความรู้ด้วยปัญญาที่คิดเป็นระเบียบและโดยอุบัติวิธี ให้เห็นสิ่งนั้นๆ หรือปัญหานั้นๆ ตามสภาพและตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย" โยนิ แปลว่า ถูกต้องแยกความ มนสิกการ แปลว่า ทำไว้ในใจ โยนิโสมนสิกการ จึงหมายถึง การทำไว้ในใจโดยแยกความ หรือการคิด ถูกต้องตามความเป็นจริง โดยอาศัยการเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบและคิดเชื่อมโยง ตีความข้อมูลเพื่อนำไปใช้ต่อไป

โดยสรุปแล้วเมื่อพิจารณาถึงปัญหาของการจัดการศึกษาที่ผ่านมาที่ต้องได้รับการแก้ไข อย่างต่อเนื่องและให้หันต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี ดังนั้นการจัดการศึกษาคุณใหม่จึงควร นำหลักไตรสิกขา กับหลักโยนิโสมนสิกการมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเชิงบูรณาการควบคู่กันไปโดยมี แนวทางการศึกษาตามลำดับดังนี้

^๓ พระพรหมคุณภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสนา ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง เมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๕๗

๑. การจัดระบบการศึกษาเริ่มจากการกำหนดนโยบาย เป้าหมายเชิงกลยุทธ์ และแผนการปฏิบัติที่ชัดเจนในด้านทรัพยากรทางการศึกษาต้องมีประสิทธิภาพและคำนึงถึงผู้รับบริการเป็นหลักและสามารถชี้วัดความสำเร็จได้ชัดเจน โดยการกำหนดนโยบายต่างๆ ควรพิจารณาสภาพปัจจุบันของการจัดการศึกษาระดับต่างๆ ว่าสาเหตุที่ชัดเจนที่สุดเกิดมาจากปัญหาอะไร โดยใช้หลักวิธีคิดแบบแก้ปัญหา คือ การคิดแบบรู้เท่าทันธรรมชาติ (อริยสัจสี) คือ คิดมีเหตุผล รู้จักเชื่อมโยงว่าเหตุนี้นำไปสู่ผลอะไร หรือผลนี้มาจากอะไร เป็นการทำความเข้าใจกับสภาพปัจจุบัน และรู้ข้อบ阙ของปัญหาชัดเจน มีการค้นหาสาเหตุโดยกระบวนการวิจัยเพื่อหาต้นเหตุของปัญหา กำหนดกลวิธีในการแก้ไขปัญหาตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ กำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาโดยสอดคล้องกับเป้าหมายที่วางไว้อย่างถูกต้องว่องไว

๒. การจัดการศึกษาในยุคใหม่ต้องคำนึงถึงโอกาสเข้าถึงการเรียนรู้ทั้งรูปแบบการศึกษาทั้งในระบบการศึกษา การศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีความสุข ตามคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียน คือ ต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต รับผิดชอบชัวร์ดี มีระเบียบวินัย ประยุกต์อุดมสมบูรณ์ มีจิตสำนึกรักความรับผิดชอบต่อส่วนรวมและมีสุขภาพแข็งแรง วิธีการสอนสิ่งใดก็ตามที่นำมานำเสนอจะต้องคำนึงถึงความจำเป็น ความต้องการในการใช้ทรัพยากรทางการศึกษาโดยเกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียน เช่น ครุ อาจารย์ สื่อสื่อสารมวลชน การเรียนการสอน อาคาร สถานที่ สภากาชาดล้อมทางสังคมโดยเน้นพัฒนามีส่วนร่วมของชุมชน สังคม หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่นๆ เป็นต้นที่เข้ามาช่วยในการพัฒนาการจัดการศึกษา ดังนั้น การจัดสรรทรัพยากรการจัดการศึกษาในยุคใหม่ต้องคำนึงถึงประโยชน์ที่ตอบสนองต่อผู้รับบริการหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงอย่างแท้จริง (คุณค่าแท้) ให้มากที่สุด โดยพิจารณาขีดความสามารถ อัตรากำลัง ผู้ปฏิบัติงาน ทรัพยากรที่มี ความรู้ สมรรถนะหลัก ระบบงาน อุปกรณ์ และอาคารสถานที่ ตลอดจน การเตรียมความพร้อมต่อเหตุฉุกเฉินที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ส่วนทรัพยากรที่ให้ประโยชน์ทางอ้อม (คุณค่าเทียม) ที่ตอบสนองความพึงพอใจ เช่น ความบันเทิง ความหรูหรา เป็นต้น ให้นำมาพิจารณา จัดสรรและและใช้สอยตามความจำเป็นอย่างพอเพียงเท่านั้น

๓. ผู้บริหารสถานศึกษาและครุ�ีมาตรฐานวิชาชีพ และการประกันคุณภาพการศึกษา ตลอดจนครุทุกคนได้รับการพัฒนาความรู้ และความสามารถในการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนมีความสำคัญ วิธีการโดยนิสัยนสิการที่นำมาบูรณาการคือใช้วิธีคิดแบบรู้เท่าทันเหตุการณ์ มองเหตุการณ์สถานการณ์ตามธรรมชาติของเหตุปัจจัย เป็นการคิดเพื่อค้นหาแก่นสารสาระ เมื่อได้รับข้อมูลป่าวสาร มากมาย ต้องรู้จักการองเรอาส่วนที่เป็นประโยชน์และเหมาะสมสมชื่นของการจัดการศึกษา ยุคใหม่ต้องพัฒนาระบบบริหารจัดการซึ่งเกี่ยวข้องกับผู้บริหาร พัฒนาระบบการจัดการเรียนการสอนคือตัวครุผู้สอน

ให้มีความรู้ ความสามารถถอย่างเป็นระบบ เท่าทันสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงของโลกยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่ก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว โดยต้องพัฒนาการใช้ข้อมูลสารสนเทศ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ แนวทางการใช้นวัตกรรมถ่ายทอดสู่การปฏิบัติเป็นอย่างดี การวิเคราะห์ผล การเรียนรู้ระดับองค์การ ระดับสถาบัน ประเมินผลปรับปรุงประสิทธิภาพและประสิทธิผลกระบวนการ ข้อมูลที่จริงที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันในสถาบันและส่วนหรือหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง

๔. การจัดการศึกษาอยุคใหม่ที่เน้นการพัฒนาสมรรถนะโดยองค์รวมทั้งระบบการจัดการศึกษา โดยการวิเคราะห์การเรียนรู้และความสำเร็จของผู้เรียน ศิษย์เก่า ผู้ใช้บัณฑิต และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง อื่นๆ ซึ่งจากการจัดการศึกษาที่ผ่านมาพบปัญหาคุณภาพที่ค่อนข้างต่ำทั้งการบริหารจัดการ บุคลากร และผู้เรียน และสภาพแวดล้อมอื่นๆ ตลอดจนมีการแข่งขันในการลงทุนทางด้านการศึกษา (ทุนมนุษย์) ที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ดังนั้น วิธีการโynิโสมนสิการจะต้องใช้การคิดแบบอรรถสัมพันธ์หรือการคิดตาม หลักการและความมุ่งหมายเป็นวิธีคิดในระดับปฏิบัติส่งผลต่อการตรวจสอบการปฏิบัติงานการจัด การศึกษานั้นบรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้หรือไม่ และนำไปบูรณาการกับวิธีคิดแบบคุณໂทชและทางออก คือการพิจารณาข้อบกพร่องต่างๆ ตามสภาพความเป็นจริง สามารถวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน ข้อดี ข้อเสียจากการจัดการศึกษา และหาทางป้องกันแก้ไขด้วยความระมัดระวังหรือหาแนวทางมาตรการ มาแก้ไขปัญหาได้ทันท่วงที เช่น การกำหนดนโยบายการจัดการศึกษาให้ชัดเจนก่อนลงสู่การปฏิบัติ โดยสอดคล้องกับสภาพสังคมไทยทั้งระบบ อาทิ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง ครอบครัว ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม เป็นต้น ซึ่งต้องสอดแทรกวิธีคิดแบบปลูกเร้าคุณธรรมในการบริหารจัดการศึกษา ให้เข้าถึงทุกระบบการศึกษา เพื่อส่งเสริมความเริ่มต้นของการแห่งกุศลธรรม จำแนกแยกแยะความ เป็นจริงของชีวิตแห่งเหตุปัจจัยอย่างแยกชายเซื่อมโยงเป็นระบบไปตามสภาพการเปลี่ยนแปลงของ โลกยุคปัจจุบัน

ผลการวิจัย

แนวทางการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนระดับประถมศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา

- ๑) เพื่อศึกษาแนวทางการการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขานระดับประถมศึกษา
  - ๒) เพื่อศึกษารูปแบบการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาระดับประถมศึกษา
  - ๓) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อแนวทางการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา

กลุ่มประชากรในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหาร ครูผู้สอนและนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ และ ๖ ในโรงเรียนเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน ๓,๐๐๐ คน โดยได้มาจากการสัมภาษณ์

ตัวอย่าง แบบตามลำดับมีสู่โรงเรียนในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลจำนวน ๑๐ โรงเรียน สู่มครูโรงเรียนและ ๑๕ คน รวม ๑๕๐ คน สู่ผู้บริหารโรงเรียนละ ๕ รวม ๕๐ คน สู่นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนละ ๑๕๐ คน รวม ๑,๕๐๐ คน สู่นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนละ ๑๕๐ คน รวม ๑,๕๐๐ คน รวมกันมีตัวอย่างทั้งหมด ๓,๐๐๐ คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม จำนวน ๒ ชุด แบ่งเป็น ตอน โดยให้กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ให้ข้อมูล มีรายละเอียดต่อไปนี้ ตอนที่ ๑ แบบสอบถามข้อมูลส่วนบุคคลของผู้บริหาร ครูผู้สอน และนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ -๖ เป็นแบบสอบถามลักษณะให้เลือกตอบ ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับแนวทางการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา มีข้อคำถามทั้งสิ้น ๕๙ ข้อ ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scales) ๕ ระดับ

ผลการวิจัย การวิจัยครั้งนี้นำผลวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ กำหนดระดับการทดสอบความมั่นยำสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยกำหนดการวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้บริหาร ครูผู้สอน และนักเรียน โดยใช้การแจกแจงความถี่ (*n*) และค่าร้อยละ (%) การวิเคราะห์แนวทางการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกษาโดยใช้สถิติพรรณนา ค่าร้อยละ (%) ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

ทำให้มีผู้วิจัยจึงมองเห็นว่าผู้บริหาร มีความคิดเห็นต่อนโยบายและการบริหารในระดับการเรียนรู้ (การปฏิรูปการเรียนรู้) ตามแนวทางพุทธศาสตร์ในส่วนของปัจจัยภายนอก (proto-type) ค่าเฉลี่ย ๔.๒๗ แสดงว่ามีการกำหนดนโยบายด้านปัจจัยภายนอกต่อการเรียนรู้ตามแนวทางพุทธศาสตร์สูงมาก ส่วนกระบวนการเรียนรู้ หรือไตรสิกขา ของผู้บริหารมีคะแนนสูงถึง ๔.๓๔ แสดงว่ามีการกำหนดนโยบายในด้านกระบวนการเรียนรู้ตามแนวทางพุทธสูง โดยมีการฝึกฝน อบรม ด้านระเบียบวินัย การประพฤติปฏิบัติ ฝึกอบรมให้มีความเพียร ความมีสติรู้ตัว มีใจดีจ่ออุญในสิ่งที่ทำ และมีความคิดเห็นในหนทางที่ถูกต้อง ด้านอธิสิลสิกขา อันเป็นความประพฤติปฏิบัติ มีศีลธรรม จริยธรรมอยู่เสมอ และเป็นนิสัยทำให้ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ประกอบอาชีพสุจริต ในชีวิตประจำวันตามลำดับมี :

ด้านอธิสิลสิกขา อันเป็นความประพฤติปฏิบัติ การทำงาน การประกอบอาชีพสุจริต มีคะแนน ๓.๘๒ คือ มีคะแนน สัมมาวาจา หรือการกล่าววาวาจาชอบ ๓.๙๗ โดยครูใช้คำพูดสุภาพ นุ่มนวล ในการสอนและอบรมนักเรียน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาองค์ความรู้และแนวทางในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน พูดคำพูดที่ส่งเสริมความเชื่อมั่น สร้างความสุข สร้างสรรค์นำไปสู่การพัฒนาตนเองและส่วนรวม พูดคำพูดที่ส่งเสริมความสุข สร้างความสุข สร้างสรรค์นำไปสู่การพัฒนาตนเองและส่วนรวม อย่างน่าสนใจ และเข้าใจง่าย

ด้านอธิบัติสิกขາ ความเพียรชอบการรู้ตัวทั่วพร้อมว่าทำอะไรอยู่ มีจิตใจดีจึงในสิ่งที่ทำอยู่ มีคุณธรรม สมมารยาમະหรือความเพียรชอบ ๔.๑๕ โดยผู้สอนฝึกอบรมผู้เรียนให้มีความตั้งใจ เรียนรู้ด้วยความมุ่งมั่น อดทนไม่ย่อท้อ อย่างมีความสุขเสมอให้ผู้เรียนทำแบบฝึกหัดและค้นคว้า เพื่อให้งานเสร็จตามกำหนด ตรวจการบ้านและงานที่มอบหมาย เพื่อกระตุ้นนักเรียนให้มีความกระตือรือร้น ขยัน อดทน

ด้านอธิปัญญาสิกขາ อันเป็นความเห็นชอบความคิดคำริชอบ ที่ทำให้เกิดสิ่งที่เป็นประโยชน์ แก่ตนเองและผู้อื่น มีคุณเนลี่ย ๓.๙๖ ใกล้เคียงระดับมาก โดยมีคุณสมมาทิฐิหรือความเห็นชอบ ๓.๙๗ โดยผู้สอนฝึกอบรมผู้เรียนให้มีความรู้ความเข้าใจอย่างมีเหตุผลเชื่อมโยง และสามารถบูรณาการ กับวิชาการด้านต่าง ๆ ฝึกอบรมผู้เรียนให้สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหาในด้านต่าง ๆ

คนมีความสุขตามแนวพุทธศาสนาได้นั้นมี ๓ ด้านด้วยกัน คือ

ด้านคนดี เป็นคนที่ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ มีคุณ ๓.๖๑ โดยมีผลลัพธ์ นักเรียนสามารถ คิดอย่างสร้างสรรค์ สมเหตุสมผล ทำให้เกิดความรู้และแนวทางที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น นักเรียนสามารถเขียนอย่างมีเหตุผลด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย

ด้านคนเก่ง เป็นคนที่มีสมรรถภาพสูงในการดำเนินชีวิต มีคุณ ๓.๓๖ โดยมีผลลัพธ์ นักเรียนนำความรู้มาวิเคราะห์หาสาเหตุแห่งปัญหาและหนทางในการแก้ปัญหาได้ตรงจุด และพัฒนา อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น นักเรียนนำความรู้มาเชื่อมโยงเหตุปัจจัยต่าง ๆ บูรณาการความรู้นำไปแก้ปัญหาและพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพจากโครงงานและกิจกรรมของนักเรียน

ด้านคนมีความสุข เป็นคนที่มีสุขภาพดีทั้งกายและใจมีคุณ ๓.๙๖ โดยมีผลลัพธ์ นักเรียน สามารถนำความรู้ไปใช้เลือกอาหารของใช้ ที่อยู่อาศัยที่ทำให้สุขภาพร่างกายแข็งแรง สมบูรณ์ นักเรียน นำความรู้ที่ได้นำมาปรับใช้ทำให้อยู่ร่วมกับเพื่อน ครูและครอบครัวอย่างมีความสุขและเป็นที่รักใคร่ ของผู้อื่น

การเรียนรู้ (การเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสนา) ส่วนของปัจจัยภายนอก (proto-mos) มีคุณ เนลี่ย ๔.๐๑ แสดงว่ามีความคิดเห็นต่อปัจจัยภายนอกที่ผู้บริหารสถานศึกษาจัดเตรียมให้ผู้สอนและ ผู้เรียนร่วมจัดเตรียมภายในโรงเรียนมีระดับสูง ด้านกัลยาณมิตรสูงในระดับมาก ๔.๑๒ คือ ครูผู้สอน ตั้งใจในการสอนพยาຍາມหาแนวทางวิธีการสอน เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้และความเข้าใจในเนื้อหาสาระ อย่างดีทุกครั้งที่สอน ครูผู้สอนเป็นตัวอย่างที่ดี อยู่ตักเตือนลูกศิษย์ทุกครั้งที่ทำผิดหรือมีข้อบกพร่อง เพื่อพัฒนาผู้เรียน ครูผู้สอนให้โอกาสผู้เรียน แสดงความคิดเห็นและยอมรับความคิดเห็นของผู้เรียน

ครูผู้สอน เอาใจใส่ตรวจสอบ การติดตามผลการเรียนของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง การให้คำแนะนำ
ของครูทำให้ผู้เรียนเข้าใจว่าตนเองถนัดในด้านใด รู้ถึงความสามารถและศักยภาพของตนซึ่งผู้เรียน
มีความคิดเห็นว่าผู้สอนมีความเป็นกันยาณมิตรในระดับมาก

ส่วนกระบวนการเรียนรู้หรือไตรสิกขา ของผู้เรียนมีค่าແນະເລີຍ ๔.๐๖ ເປັນຮະດັບຄະແນນມາກ
ແສດງວ່າการຈັດກະບວນການເຮືອນຮູ້ອັນພຸດສູງ ຕາມແນວພຸທ່າສາສົ່ງເປັນໄປຕາມຄວາມຕ້ອງການຂອງ
ຜູ້ເຮືອນສູງ ດ້ວຍການຝຶກຝົກນອບຮມດ້ານຮະບັບວິນຍ ການປະເພດຕີປົງປົງຕິ ຄວາມເພີຍ ຄວາມມີສົງຕົວ
ມີຈິຕີໃຈຈຳຈ່ອຍູ້ໃນສິ່ງທີ່ທໍາ ແລະມີຄວາມຄິດຄວາມເຫັນໃນທາງທີ່ຖຸກທີ່ກວຽກກອບດ້າຍ ດ້ານອົບສືບສຶກຂາ
ອັນເປັນຄວາມປະເພດຕີປົງປົງຕິ ການທຳການ ການປະກອບອາຊີ່ພ ມີຄະແນນເລີຍ ๔.๐๓ ຄື່ອ ມີຄະແນນ
ສົມມາວາຈາ ອີ່ອ ກາຣກລ່າວວາຈາຂອບ ๔.๐๔ ໂດຍມີຄຽງຜູ້ສົມມາວາຈາໃຫ້ພຸດສູກາພ ນຸ່ມໜວລີໃນການສອນ ແລະອົບຮມ
ນັກເຮືອນເພື່ອນຳໄປສູ່ການພັດທະນາອົງຄ່າຄວາມຮູ້ແລະແນວທາງໃນການແກ້ໄຂປັ້ງຫາຮ່ວມກັນ ຜູ້ສົມມາວາຈາພຸດນຳເພື່ອຝຶກ
ໃຫ້ຜູ້ເຮືອນພຸດນຳຢ່າງຮອບຄອບ ຄືກັນແລະສມ່ເຫດສຸມພລ ສ້າງສຣາຄ ນຳໄປສູ່ການພັດທະນາຕະໂອງແລະສ່ວນຮວມ
ຜູ້ສົມມາວາຈາພຸດນຳເພື່ອຝຶກຜູ້ເຮືອນໃຫ້ສາມາດອົບປາຍເຮືອງຮາວຕ່າງ ຖ ຢ່າງນ່າສັນໃຈແລະເຂົ້າໃຈ່າຍ ມີຄະແນນ
ສົມມາກົມມັນຕະຫຼອງ ການທຳການຂອບ ๓.๙๖ ໂດຍຄຽງຜູ້ສົມມາວາຈາທຳການສອນ ແລະຕົວສິ່ງທີ່ເປັນປະໂຍ່ນແກ້
ຜູ້ເຮືອນເພື່ອໃຫ້ການເຮືອນມີປະສິທີກາພຕາມທີ່ຜູ້ເຮືອນຕ້ອງການ ຜູ້ສົມມາວາຈາຈັດກິຈຈະກົມໃຫ້ຜູ້ເຮືອນຮ່ວມກັນເຮືອນຮູ້
ທໍາໃຫ້ເກີດທັກນະແລະຄວາມສາມາດໃນການແກ້ໄຂປັ້ງຫາຢ່າງມີເຫດຜລ ຜູ້ສົມມາວາຈາມອບໝາຍງານໃຫ້ຈັດທໍາ
ໂຄຮງງານ ເພື່ອໃຫ້ແກ້ປັ້ງຫາແລະການປະຍຸກຕີໃຫ້ເກີດປະໂຍ່ນຕ່ອຕະໂອງ ໂຮງເຮືອນ ແລະສັງຄມ ມີຄະແນນ
ສົມມາອາຊີ່ພ ອີ່ອອາຊີ່ພຂອບ ๔.๑๗ ໂດຍມີຄຽງຜູ້ສົມມາວາຈາ ຝຶກອົບຮມໃຫ້ນັກເຮືອນມີສົງຕົວ ຮູ້ແລະໜັກຄາມໃຫ້ເຂົ້າໃຈ
ເພື່ອພັດທະນາການເຮືອນຮູ້ຜູ້ສົມມາວາຈາ ແກ້ວມືກົມໃຫ້ເກີດປະໂຍ່ນຕ່ອຕະໂອງ ໂຮງເຮືອນ ແລະສັງຄມ ມີຄະແນນ
ຍ່າງມີປະສິທີກາພແລະມີຄວາມສູງ

ด้านอธิบัตตสิกขา อันเป็นความเพียรชอบ การรู้ตัวทั่วพร้อมว่าทำอะไรอยู่มีจิตใจดีจ่อในสิ่งที่ทำอยู่มีคุณภาพ ๔.๑๐ อยู่ในระดับสูงมาก คือ มีคุณลักษณะมารยาท หรือความเพียรชอบ ๔.๑๙ โดยผู้สอนฝึกอบรมผู้เรียนให้มีความตั้งใจเรียนรู้ ด้วยความมุ่งมั่น อดทน ไม่ย่อท้ออย่างต่อเนื่องและมีความสุขสอนให้ผู้เรียนทำแบบฝึกหัด ค้นคว้า ด้วยความอดทนให้งานสำเร็จตามกำหนด ตรวจการบ้านและงานที่มอบหมายเพื่อกระตุ้นผู้เรียน ให้เกิดความกระตือรือร้น ขยัน อดทน ทำงานให้สำเร็จตามกำหนด

ด้านอธิปัญญาสิภาษา อันเป็นความเห็นชอบ ความคิดคำริชชอบ ที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการคิดและทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ตัวเองและผู้อื่น มีคะแนนเฉลี่ย ๔.๐๕ เป็นระดับสูงมากแสดงว่า ความเห็นของนักเรียนต่อการได้รับฝึกอบรมด้านความเห็น ความคิดจากผู้สอน ผู้บริหารสถานศึกษาอยู่ในระดับ

สูงมาก คือมีค่าแนวสัมมาทิฐิหรือความเห็นชอบ ๔.๐๕ โดยผู้สอนฝึกอบรมผู้เรียนให้มีความรู้ความเข้าใจอย่างมีเหตุมีผล

อย่างไรก็ตามการพัฒนาที่ดีให้เริ่มต้นที่การพัฒนาฝึกฝนตนเองก่อน ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่า ทนูโตร เสฎโโล มานุสสุเสสุ ผู้ฝึกฝนตนดีแล้ว เป็นผู้ประเสริฐสุดในหมู่มนุษย์ เพราะมนุษย์มีการพัฒนาทางหน้าอก บ่งบอกถึงความงาม หน้าในบ่งบอกถึงความดี แต่หน้าที่บ่งบอกถึงความสามารถนั้น ชี้แจงแสดงถึงกลยุทธ์และวิสัยทัศน์ในการพัฒนาการศึกษาให้มีคุณภาพและเกิดประสิทธิภาพทางการศึกษาด้วยกับพระพุทธศาสนา ยิ่งๆ ไป

เอกสารอ้างอิง

พระธรรมปึกก (ป.อ.ปยุตโต), การศึกษาgapการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, พิมพ์ครั้งที่ ๒,

กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๔๒

_____ , รุ่งอรุณของการศึกษาเบิกฟ้าของการพัฒนาที่ยั่งยืน, กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๕๒.

พระพรหมคุณภารتن์ (ป.อ.ปยุตโตร), พожนาหุกรรมพุทธศาสนาตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พรินติง เมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘.

พระราชบัญญัติ, ทางสายกลางของการศึกษาไทย, มปป.

วิชัย ตันศิริ, อุดมการณ์ทางการศึกษาทฤษฎีและภาคปฏิบัติ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร
: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐.

สำนักงานเลขานุการสภากาชาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ, แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๔๔-๒๕๔๙) : ฉบับปรับปรุง, พิมพ์ครั้งที่ ๘, กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิริกวานกราฟฟิค จำกัด, ๒๕๕๑.

_____ สมรรถนะการศึกษาไทยในเวทีสากล พ.ศ. ๒๕๕๐, กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิจารณารัตน์ จำกัด, ๒๕๕๐.

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน), รายงานการประเมินคุณภาพภายนอกรอบแรก ด้านอาชีวศึกษา (๒๕๔๔-๒๕๔๘), กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์ พринติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๐.

รายงานการประเมินคุณภาพภายนอกรอบแรก ด้านการศึกษาขั้นพื้นฐาน (๒๕๔๔-๒๕๔๘), กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชซิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๐.

รายงานการประเมินคุณภาพภายนอกรอบแรก ด้านอุดมศึกษา(๒๕๕๔-๒๕๕๘),
กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๐.